

Dražen Grgurević

PRIJEDLOG OBNOVE STROSSMAYEROVOG PERIVOJA

UDK 712.25+635.9(497.13 Split)
Stručni članak
Primljeno 10. V 1989.

Dražen Grgurević
KP »Parkovi i nasadi«
58000 Split, YU
Kavanjinova 12

*Strossmayerov perivoj je najstariji sačuvan
splitski park.*

*Članak obrađuje njegov nastanak, povijesni
razvoj i sadašnje stanje. Na osnovu toga pred-
laže se uređenje perivoja.*

Gradski perivoj (Đardin), sada Strossmayerov, park prvi put se spominje prije 1808. godine. Tada, točnije 1808. maršal Marmont daje nalog općinskoj upravi za uređenje Manuške poljane, kako se nekada ovaj pre dio zvao. U vrijeme nastajanja nalazio se na periferiji grada, izvan antičkih zidina.

Širenjem grada, park je ostao u gradskom središtu, opkoljen sa svih strana stambenim i poslovnim objektima. Njegov središnji položaj, zatim veliki broj stanovnika uže gradske jezgre, kojima je on praktički jedina dostupna zelena površina, veliki broj prolaznika, koji u njemu nalaze i odmorište, ističu izuzetnost Strossmayerovog perivoja, uz već naglašenu kulturno povijesnu vrijednost.

Perivoj nije izgrađen odjednom, već je postepeno uređivan tijekom vremena, a isto tako i obnavljan. Prema postojećim podacima izgleda da podizanje Đardina i njegove obnove nisu uvijek izvođene na osnovu projekta, s izuzetkom detalja kao na pr. kamena fontana. Kako se mijenjao izgled perivoja tako se mijenjala i funkcija, ili obrnuto funkcija je utjecala na izgled i sadržaje. Od ladanjsko promenadnog parka, kakav je bio do I svjetskog rata, razvojem grada i širenjem prema sjeveru postao je živa pješačka prometnica, spoj između atraktivnih južnih dijelova (Pijaca, Pazar) sa sjevernim stambenim četvrtima i najčešće odmorište umornih gostiju i pješaka, iako je uvijek zadržao karakter spojnice južnih i sjevernih dijelova grada. Takav tretman parka, potisnuo je osnovnu namjenu u drugi plan, pa je zadatak rekonstrukcije dosta složen, jer funkciju treba dovesti u ravnotežu, uz poštovanje svih vrijednosti

perivoja. Granica parka je s južne strane ulice I. L. Lavčevića, s istočne i sjeverne Zagrebačka ulica, a sa zapadne rub bastiona, odnosno spoj između Zagrebačke i I. L. Lavčevića ulice. Površina je oko 7.000 m².

RAZVOJ TIJEKOM VREMENA

Nastanak Strossmayerovog parka vezan je s dolaskom Francuza, odnosno maršala Marmonta.¹⁾ To je vrijeme kada je opasnost od Turaka prošla i utvrde su izgubile svoju ulogu. Na ovom mjestu postojala su dva bastiona Cornaro i Contarini, a između njih kortina, pojačana s unutarnje strane debelim zemljanim nasipom.

Maršal Marmont, u općoj akciji uređenja grada, dao je porušiti i ovu kortinu, koja se i onako počela urušavati i zatrpavati zemljište pred Zlatnim vratima.

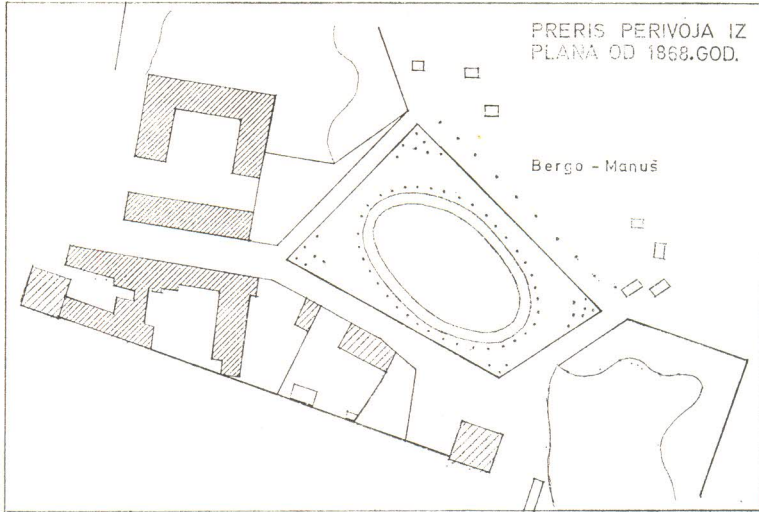
Nakon službenog premjera godine 1831. Split doibva prve katastarske planove. Prema tom planu mj. 1 : 2880 Strossmayerov perivoj ima geometrijski oblik i veličinu identičnu današnjoj (92 × 62 m). Međutim uknjižen je kao pašnjak, vlasništvo splitske općine. Presijeca ga dijagonalni put od sjevernog gornjeg ugla do donjeg južnog. To ukazuje da je »pašnjak« bio najkraća veza između sjevernog i južnog dijela grada.

Na Gradskom planu iz 1846. i 1847. koji je izradio poznati splitski arhitekt i konzervator Vicko Andrić dolazi do promjena i »pašnjak« postaje park-perivoj. Širokom elipsastom alejom perivoja su posađena 4 reda stabala. Rub parka i vanjska strana aleja zasađena je živicom. Ona je mjestimično isprekidana, pa se treba pretpostaviti da nije bila kompaktna. S istoka i zapada otprilike po sredini, je ulaz, s okrugastim proširenjem, orubljen živicom. Parter kao i vrste drveća nisu obrađeni na ovom planu što je i razumljivo. S obzirom da isti gradski plan prikazuje i ostale perivoje grada, koji su sađeni u talijanskom vrtnom stilu, možemo lako zaključiti da su parkovne biljke iste provenijencije. To vrijedi i za Gradski perivoj.

Dalje podatke o perivoju nalazimo u planovima grada i utvrda bečkog ratnog arhiva 1862, 1865, 1868, i 1870.²⁾

Perivojem kruži već poznato elipsasti put nešto manjeg opsega, ali orubljen stablima. Dakle stabla nisu više u stazi-putu, već uokolo. Uklanjanje stabala u putu park gubi promenadni karakter, a sadnja u okrug uvjetuje drugu namjenu. Nije isključeno da su 3 reda stabala uklonjena, a jedan ostavljen, oko koga je izgrađen novi put. To potvrđuje i izvještaj o djelatnosti splitske općine od 1860—1862. god. gdje stoji: »Svratili smo dapače pažnju na Manuški park, uzimajući ga iz barbarskih ruku jednog luđaka obnovivši mnogo uništeno raslinje, i uredivši ga kao veliku poljanju, gdje će naša mladost moći obavljati gimnastičke vježbe.«³⁾

Mnogo toga bi se moglo zaključiti iz ovog izvještaja. Perivoj dobiva naziv Manuška poljana, odnosno to postaje. Vjerojatno je prije ovih »zahvata« bio prilično ozelenjen, a promjena namjene uzrokovala je otvaranje elipsastog puta, odnosno sječju stabala, ali nije isključen ni destruktivan rad navedenog »luđaka«.

U daljnjim izvještajima splitske općine o radovima 1864. godine stoji »Poboljšali smo i umnožili javne nasade. Preuredili smo čtiavu Manušku poljanu i sveli na prvotnu namjenu gimnastičkog vježbališta, opskrbivši je odgovarajućim spravama i uljepšavši je stablima, rustičnim klupama i jednim paviljonom«. Ako se vratimo na plan iz 1868. godine (plan grada i utvrda iz bečkog ratnog arhiva), koji potvrđuje općinske izvještaje, zapaziti ćemo da su stabla (točkice) grupirana u uglovima. Na osnovu toga možemo pretpostaviti da su neka gigantska stabla u perivoju sađena u to vrijeme (ULMUS CAMPESTRIS L.p.p. i PINUS HALEPENSIS-Mill.) pa ranije platane iz Zagrebačke ulice — PLATANUS ORIENTALIS L., tako da su to najstarija parkovna stabla na području Splita. Ostali detalji na nacrtu ne mogu se vidjeti. Sve što je »perivoj« sadržavao možemo pretpostaviti samo na osnovu navedenih izvještaja.

No takav unutarnji oblik perivoj nije dugo zadržao. Navodimo da je vanjski geometrijski oblik stalan od 1931. godine do danas. Na originalnom terenskom nacrtu (indikacionoj skici) Katastarske mape iz 1879. godine u mj. 1:720 zapažamo najznačajnije promjene u perivoju koje su vidljive do danas. I dalje egzistira elipsasti-kružni put, ali je manji pa ostaje rubni prostor za zelenilo. Perivoj izgleda kao ukrasna figura, poput cvijeta. Evidentan je barokni utjecaj. Najslikovitiji mu je centar. U nacrtu je zelen, dok je ostali dio sive boje (sepija). To zbunjuje, jer se lako može zaključiti da je vrtno uređen samo centar, a ostali dijelovi ne (na mapi su svi vrtovi bojadisani zeleno). U tom slučaju gdje su stabla iz 1868. godine? U perivoju se nalazi osmokutna površina žute boje, koju nismo uspjeli identificirati.

Perivoj ima dva glavna ulaza po sredini i 3 sporedna. Bez ulaza je samo jugozapadni dio. To ukazuje da je autor ovog nacrtu (idejnog

projekta?) i dalje želio zadržati perivoj kao najkraću pješačku vezu između sjevernog i južnog dijela grada. Sve u svemu dosta hrabro, slobodno i lijepo rješenje, pogotovu u upotrebi sa perivojima Splita tog vremena, koji su odreda strogih geometrijskih oblika, simetrični, očito pod utjecajem talijanskog vrtnog izraza, što je i normalno.

Koncem XIX. stoljeća na fotografiji parka vidi se središnji paviljon u kojem nedjeljom ujutro svira limena glazba.⁴⁾ Starosjedioci se sjećaju da je Gradski perivoj sve do prvog svjetskog rata bio omiljeno šetalište Splitskana. Početkom ovog stoljeća perivoj je dobio značajan sadržaj — kamenu fontanu. Ona vjerojatno zamjenjuje paviljon jer je smještena centralno. Fontana je izrađena u Bilinićevoj klesarskoj radionici, u kojoj su 1900. šegrtovali naši poznati kipari Ivan Meštrović i Toma Rosandić. Sačuvana je u cijelosti i izuzetna je, nažalost, na području Splita. Jedino je nestalo nisko raslinje koje je okruživalo fontanu. Godine 1907. ograđen je perivoj niskim kamenim zidom.

U prvom svjetskom ratu perivoj je zapušten, a vjerojatno dobrim dijelom i uništen, kao i ostale zelene površine grada. Nakon rata počimlje »radikalna obnova« gradskog zelenila i tada jedinog javnog Gradskog perivoja. Ruše se prestarjela i sagnijala stabla, vade kržljavi grmovi. Dapače i zemlja se nasipa svježim mješancem. Sadi se razno uresno bilje: česmina, bagrem, kostelja (koščela) šimšir, ruže, razne grmašice, palme, jednogodišnje cvijeće (za šarolike figure), postavljaju nova sjedala, pojedini dijelovi ograđuju žičanom mrežom» pa je tako već koncem 1920. god. centralni gradski perivoj, koji baš nije na najidealnijem mjestu, poprimio lijep izgled.⁵⁾

Sadni materijal se nabavlja čak i u inozemstvu. Kako bi ubuduće općina imala vlastito ukrasno bilje osniva se i rasadnik na Lovretu sa staklenikom. Za obnovu Strossmayerovog perivoja (tada Gradski perivoj) ovo su značajni podaci. Prvo što se može uočiti ako se uporedi Gradski plan iz 1926. sa sadašnjim stanjem, da je park u to vrijeme unutrašnjim izgledom, rasporedom prostora, zelenih površina i puteva sličan današnjem, odnosno »projektu« iz 1879. godine, bolje reći njegovoj osnovnoj zamisli.

Gotovo polovica površine je nezasadena. To su putevi i slobodne površine, znak jakog pješačkog prometa, ali i neuređenosti. Vegetacija, točnije stablašice i robusniji grmovi, navedeni u popisu sadnje nalaze se uglavnom i sada u perivoju. Znači da glavina stabala potječe iz tog vremena. Upotrebene biljne vrste i drugi materijali ukazuju na neka shvaćanja i razmišljanja o perivoju i općenito o hortikulturi tog vremena u Splitu. Očito teži se za dopadljivošću. Estetika je u prvom planu. Boravak u parku je važan uz dokolicu. Perivoj je više manje gospodska (klasna) kategorija. Grad je s njim zaokružena cjelina. Sve u stilu: gledaj i divi se, da posjetilac ne dođe u napast tu je žičana mreža, jer gradski redar ne može svugdje stignuti. Da završimo, to je vrijeme »tropizma« u hortikulturi Splita. Naveliko se sade egzoti (valjda domaće biline nisu dovoljno privlačne, a kruna svega je sadnja palmi gotovo svugdje po gradu, a sačuvale su se uglavnom na Rivi.

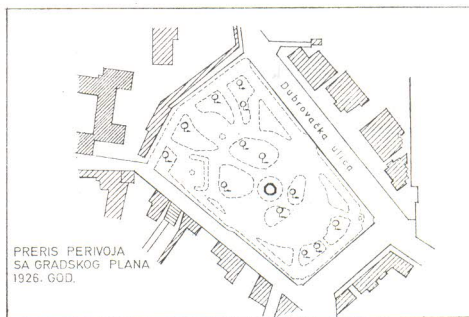
Nakon rata, odnosno poslije 1945. godine gradu nije jasno što učiniti s parkom. Doduše, obavljaju se neki radovi na rekonstrukciji, uklanjanju bambusi i trstika, zatim živica trna *PYROCANTHA — PYROCANTHA COCCINEA*. S vremenom se sadi parterna vegetacija — viprina *RUSCUS HYPOGLOSSIUM* te kanarski bršljan *HEDERA CANARIENSIS*. Godine 1960 za proširenje Zagrebačke ulice, uklonjena je niska kamena ograda sa sjeverne strane, zbog uvođenja trolejbusa. Otada se intenzivira pješački promet, a pješaci prolaze kroz park kao najkraćom spojnicom južnih i sjevernih dijelova grada. Radovi na uređenju svode se isključivo na održavanje i čišćenje. Oni su znatni zbog velikog pješačkog prometa. Tu i tamo posadi se koji grm, međutim u konkurenciji visokih i snažnih stabala i njihovoj sjeni slabo se razvijaju i obično propadaju. Središnji položaj u gradu otvara razne »apetite« na park. Bilo je čak prijedloga da postane parkiralište, a noviji je privremena tržnica.

Zbog svega navedenog, odnosno ostarjelosti parka u biološkom smislu, jednoličnosti izgleda i djelomične promjene funkcije, ukazala se potreba za rekonstrukcijom, koja bi se provela studiozno na osnovi projektne dokumentacije, prvi put u njegovoj povijesti.

ANALIZA SADAŠNJEG STANJA

Popis postojećih biljnih vrsta obavljen je god. 1983. U isto vrijeme ocijenjeno je i stanje biljnih vrsta i na osnovu toga potreba u zahvatima. Kako je determinacija vrsta obavljena u veljači, kada su listopadne biljke bez lišća, a stablašice vrlo visoke pa su i grančice teško dostupne, moguće su greške u vrsti, koje će se naknadno ispraviti. Općenito uzevši stablašice su snažne, a u trci za svjetlom prilično izjednačile visinu. U botaničkom smislu teško je izdvojiti neku vrstu. Sve ove vrste nalazimo u našim perivojima na primorju. Izuzetak je *GINKGO BILOBA L.* koja je jedinstveni primjerak na području Splita, a možda i regije. Ima tri izjednačena izdanka, visine cca. 12 m, vrlo lijepa i zdrava. To je bez sumnje najvrednije stablo Strossmayerovog perivoja, a možda i grada. Zato smo je proglasili raritetom i egzemplarom I. kategorije. Spada u četinjače (*GYMNOSPERMAE*) ali smo je zbog praktičkih razloga svrstali u lišćare.

U raritete III. kategorije uvrstili smo i tisu — *TAXUS BACCATA L.* jer su rijetke u zelenim površinama Primorja. Različite su visine, do 10 m. (Zaštićena je vrsta u SRH). Raritet II. kategorije je *JUGLANS NIGRA L.* — crni orah, vrlo rijedak na području Splita i *PINUS BRUTIA*. Ostale stablašice prilično su učestale u nasadima primorja. Međutim

ovdje se neke ističu izuzetno visokim rastom i robusnošću. To su tzv. egzempleri. Podijeljeni su u 3. kategorije. U prvom redu spomenuo bih ogromni poljski brijest *ULMUS CAMPESTRIS* L. u jugoistočnom dijelu parka. Visok je oko 20 m. Nešto manji primjerak je po sredini sjeverne granice do Zagrebačke ulice.

Ove vrste (poljski brijestovi) više se ne sade u perivojima Splita, ali ih se još može naći u sklopu zelenila grada, kao ostatak određenih shvaćanja u ondašnjoj hortikulturi. Zbog svoje starosti impozantne visine i izgleda brijestovi su ocijenjeni kao izuzetna stabla parka. Uz brijestove visinom se ističu i ogromni biloborovi *PINUS HALEPENSIS* Mill. Visine su oko 20 m. Na žalost u potrazi za svjetlom (fototropizam) neki od njih su se prilično iskrivili, pa je za očekivati da će se uskoro prelomiti.

Navedeni brijestovi, a vjerojatno i borovi, kao i platane (*PLATANUS ORIENTALIS* L.) iz Zagrebačke ulice, sudeći po visini u robusnosti i Planu grada i utvrda iz bečkog Ratnog arhiva iz 1868. godine, su najstarija parkovna stabla grada izgleda sađena oko 1860. godine, a platane oko 1847. godine. To znači da bi sada imali starost oko 130 godina, ako uračunamo i rasadnički uzgoj. Ostala stabla su vjerojatno kasnije sadnje. Izdvojili bi *QUERCUS CONFERTA* — Kit. hrast sladun koji je rijedak u perivojima, ali čest u prirodi. Prema postojećim podacima i veličini stablašica, većina vrsta je sađena nakon 1920. godine, kada je park radikalno obnovljen. Sve su ovo primjerne stablašice. Za nas su značajne što su mnoge od njih prvi puta sađene u ovom klimatu, odnosno staništu. Na osnovi njihova uspjeha, kao i izgleda, možemo ocijeniti njihovu podobnost za sadnju u srednjodalmatanskom primorskom području. Razvojem stablašica bilje I. i II. etaže je uglavnom nestalo. Preživjeli grmovi — lovor — *LAURUS NOBILIS* L. i ligustar — *LIGUSTRUM JAPONICUM* — Tgb. — izrasli su kao niske stablašice visine do 10 m. Ovo je uobičajena slika primorskih perivoja. Bilje I. i II. etaže nestaje. Preostalo raslinje se izjednačava visinski. Park postaje jednoličan i visinski i koloristički, pa traži rekonstrukciju. Ostali grmovi su kasnije sađeni i nemaju neku veću vrijednost. Isto tako naknadno je parter posađen veprinom — *RUSCUS HYPOGLOSSUM* — L. (jer podnosi jaku sjenu) i nešto sasvim malo *HEDERA CANARIENSIS* kanarskim bršljenom.

Putevi su od tucanika. Kako su se stalno nasipali izdignuti su od zelenih površina. Prilično su neravni i za vrijeme kiše nastaju lokve. Sjeverni put uz Zagrebačku ulicu, kao i spojni put Zagrebačka — I. L. Lavčević, je asfaltiran i zamjenjuje pločnik ulice. Ova rekonstrukcija je obavljena 1960. godine zbog uvođenja trolejbusa u promet. Oko fontane je postavljen ružni asfaltni prsten. Putevi i slobodne površine zauzimaju više od 50% ili 3375 m², što je prilično nepovoljan odnos. Time se i umanjuje korisnost perivoja. Oni su jako prometni zbog položaja parka. Općenito su u lošem stanju, funkcionalno ne zadovoljavaju i izgledaju ružno pa je potrebna radikalna rekonstrukcija i funkcionalnije postavljanje, vodeći pri tom računa o karakteru parka. Fontana je u do-

Strossmayerov perivoj

brom stanju. Doživjela je nekoliko popravaka Problematičan je odvod vode, jer žilje okolnih stabala, u potrazi za vodom, često ispreplete i zapuši odvodnu cijev.

Osim sa zapadne i sjeverne strane gdje je porušen, park opasuje ogradni zid visine do 1 m. Kameni slog je, po običaju vremena, u pravilnom redu, a lice grubo klesano. Završava poklopnicama, pravilnim kamenim pločama. Zid je u dobrom stanju.

Sadašnja rasvjeta instalacija postavljena je 1979. godine. Rasvjetna tijela su na ružnim pocinčanim stupovima, koji se ističu u parku. Potrebno je osvijetljenje parka prilagoditi rekonstrukciji. Obavezno izbaciti postojeće stupove i postaviti ukrasne kandelabre ili pak rasvijetliti iz dna, što je prilično problematično u našim uvjetima.

FUNKCIJA PERIVOJA U GRADSKOJ JEZGRI

Strossmayerov perivoj nekada je bio na periferiji grada. Razvojem grada periferija postaje uža gradska jezgra, pa se sada park nalazi u najužem središtu. Proces opkoljavanja perivoja završen je već početkom ovog stoljeća. Do ovog vremena je imao uglavnom ladanjski karakter. Građani su šetali i odmarali se u parku, a nedjeljom je svirala glazba. Dakle, to je tipični javni gradski perivoj tog vremena koji ima uglavnom rekreativnu i estetsku funkciju. Grad je bio opkoljen vinogradima i voćnjacima, zrak čist, promet neznatan, pa mu zelenilo iz ekoloških razloga i ne treba. Ako pak neko hoće pobjeći iz »gradske vreve i buke« tu je Marjan (doduše daleko) i okolna polja, iskonski rustikalni krajolik. Kako grad raste, život pored ostalog i s ekološke strane postaje sve složeniji. Plodna polja nestaju pod novim prilično nehumanim gradskim četvrtima i stambenim objektima, a krajina ubrzano devastira. Ovo je ujedno vrijeme kada se na zelenilo grada postavljaju drugačiji zahtjevi, a poticaj baš dolazi od onih slojeva stanovništva koji su najugroženiji.

Dakle, kulturna isključivost perivoja nije više jedina odrednica, da-pače potiskuje se u drugi plan, a u prvi izbija ekološka komponenta zelenila, odnosno da javno zelenilo omogući što pogodnije uvjete za boravak u već prilično zagađenoj urbanoj sredini. Dakle, Strossmayerov perivoj postaje oaza mira, mjesto za odmor u gradu, »tvornica« kisika i svježine, koja naročito vrijedi prenapućenom starom gradskom centru. I da nije Đardina sigurno bi uvjeti stanovanja u gradskoj jezgri bili još teži. U zelenilu pred Zlatnim vratima i Strossmayerovom perivoju djeca iz obližnjih zgrada jedino mogu naći prostor za igru. Uprkos toga što grad raste i povećava broj stanovništva glavni sadržaji ostaju u središtu. Zbog položaja Strossmayerov perivoj je jedno od najpogodnijih (najkraćih) veza sjevernih-stambenih četvrti sa južnim uslužno opskrbnim i prometnim dijelovima grada (tržnica, opskrba, kolodvor, brod). To karakterizira sadašnje stanje perivoja, jer park je postao vrlo jak prometni pješачki čvor i povremeno odmorište u dopodnevnim satima, a ostale funkcije su uglavnom usputne. Tek u večernjim satima vraća se mir u perivoju. Njegov centralni položaj i potiskivanje osnovne namjene odnosno nesagledavanje njegove funkcije utjecali su na pojavu neprikladnih zahtjeva (parkiralište, tržnica). Srećom, grad je našao snage i razuma da im se odupre.

Zbog toga ovim prijedlogom obnove nastojali smo definirati sudbinu perivoja, kako bi zauvijek otklonili razne neprihvatljive zahtjeve i ape-tite prema njemu i vratili ga osnovnoj namjeni, da bude perivoj ne samo u večernjim satima, kada prolaženje kroz park praktički umire, već i danju. Jer bez njega stara gradska jezgra pa i grad znatno bi izgubili na kvaliteti življenja i stanovanja.

EKOLOŠKI UVJETI UZGOJA BILJA

Uspjeh rekonstrukcije perivoja, odnosno sadnje bilja zavisi o ispi-tivanju ili pravilnoj ocjeni ekoloških uvjeta i na osnovu toga odabir odgovarajućeg bilja koje normalno mora ispunjavati i druge zahtjeve.

Strossmayerov perivoj sa sjeverne strane graniči Zagrebačkom ulicom, koja je u sadašnjem trenutku umjereno prometna. S južne i istočne strane granica je ulica I. L. Lavčevića, a sa zapadne pješački prolaz. Park je također opkoljen visokim građevnim objektima, pa je zaštićen od direktnog vjetra, ali su zato rubni dijelovi u zasjeni. Nalazi se na padini bivšeg brežuljka Manuš, sa koga su se oborinske vode slijevale na područje parka i dalje prema zidinama Palače.

Sudeći prema impozantnom rastu platana u Zagrebačkoj ulici, koje su poznate kao hidrofilne vrste, sigurno su ovdje prisutni i jaki podzemni tokovi. Sam perivoj je ravni plato nastao ravnanjem zemljišta još u vrijeme podizanja. Tlo je u toku vremena više puta poboljšavano, redovito okopavano i prihranjivano, izuzimajući dio pod putevima, gdje se nasipao tucanik.

Klimatski uvjeti Splita su poznati. Normalno, zbog položaja parka kao i uticaja odraslog bilja na okolicu oni su nešto izmijenjeni. U perivoju postoje hidranti za zalijevanje kojim se bez problema može nadoknaditi manjak oborina za sušnog perioda. U cjelini uvjeti za uzgoj bilja su povoljni. Limitirajući faktor je zasjena odraslih stabala, kao i korijenov sus'av, koji će ugrožavati bilje. Sa Zagrebačke ulice moguće je manje zagađivanje ispušnim plinovima. Također je osjetno zagađivanje od prašine, što se najviše zapaža ljeti kad nema oborina. I prolaznici su veliki zagađivači. Općenito, posjetioци se ne odnose pažljivo prema parku, ali vjerujemo da će se regulacijom ti odnosi znatno poboljšati.

KONCEPCIJA UREĐENJA

Osnovna koncepcija uređenja perivoja utvrđena je središnjim položajem fontane. Ona je glavni sadržaj centar svih zbivanja, polazna i završna prostorna točka za sve puteve i odmorišta u parku. Fontana je i definirala današnji izgled i zbivanja u njemu pa joj je utjecaj na rješenje odlučujući. Park je, kao što je naglašeno, u sadašnjem trenutku jaki pješački čvor. Time je došao u vlastitu negaciju. Međutim zbog njegovog položaja pješački promet se ne može eliminirati, ali se može usmjeriti poželjnim tokovima. Tako bi perivoj dobio više rekreacijsku (odmorišnu) ulogu, što je njegova osnovna namjena.

Odmah ćemo naglasiti da povratak na prvotni unutarnji raspored ploha i funkciju ne dolazi u obzir, ali smo Strossmayerovom perivoju, u načelu, nastojali dati oblik iz vremena u kojem je nastao. Da se umanjni pješački prolaz kroz perivoj, ograđen je sa sjeverne strane niskim zidicem, i dijelom sa zapadne strane. Tako bi pješaci prolazili u grad predviđenim i već asfaltiranim pješačkim hodnicima.

Unutrašnji putevi i staze bi se smanjile sa 2875 m² na 1468 ili preko 50% što bi išlo u korist zelenila. Time bi se znatno povećala njegova rekreacijsko-sanitarna uloga. Putevi su projektirani na već uhodanim pješačkim tokovima, ali realnije dimenzirani.

Glavni putevi prolazili bi otprilike sredinom. Tu je oduvijek bio ulaz. Park bi tako bio podijeljen na 4 dijela, kroz koje bi spajali puteve II. reda. Klupe bi se nalazile u proširenjima putova i pješaćenje bi se

odvijalo nesmetano. Na ovaj način istakla bi se fontana i naglasio simetrični oblik perivoja, kao odraz vremena u kome je nastajao. Oko fontane zasadilo bi se sezonsko cvijeće i ostavila staza za prolaz. Neki radikalniji zahvati na zelenilu nisu predviđeni, a nisu ni potrebni s obzirom na jaki fundus stabala. Postojeće stablašice moraju se sanirati, sve vrednije označiti i zakonski zaštititi. Obvezno je potrebno, usprkos bioloških teškoća, posaditi bilje I. i II. etaže (parter, grmlje) kako bi se razbila visinska i koloristička jednoličnost perivoja. Uz prometnice, u cilju da se perivoj što više izolira, predviđena je izolaciju grmovima.

IZVORI:

1. D. Kečkemet: Javni parkovi u starom Splitu Hortikultura god. XL, Split 1973. br. 4 str. 112—113.
2. D. Kečkemet: Isto
3. D. Kečkemet: Isto
4. D. Kečkemet: Isto
5. B. Radica: Novi Split, Monografija grada Splita od 1918—1930 godine, Split 1931. str. 175
6. Katastarske mape Splita iz 1831. godine. Historijski arhiv Split.

Dražen Grgurević:

»LA PROPOSTA DI RICOSTRUZIONE DEL GIARDINO DI STROSSMAYER«

Riassunto:

Le prime notizie sul giardino pubblico di Split risalgono al 1808. Fu costruito infatti nel luogo rimasto libero dopo la demolizione del seicentesco bastione veneto.

Originariamente posto in periferia della città il giardino si trovò ben presto circondato da nuovi edifici nel centro abitato della città, essendosi essa nel contempo estesa al di fuori del suo nucleo storico. Dopo aver esposto le fasi del suo sviluppo nel corso dei decenni successivi l'autore procede all'analisi del suo stato attuale esaminando una per una le funzioni del giardino posto nel nucleo storico della città, le condizioni ecologiche di coltivazione delle piante e il concetto della sua sistemazione definitiva.

La proposta di ricostruzione del giardino è condizionata dalla posizione della fontana situata al centro della sua area. Essa rappresenta infatti il contenuto principale e il centro di tutto quanto vi sta accadendo.